

МЕДИЦИНСКА ЕТИКА
MEDICAL ETHICS

КОНТРАЦЕПЦИЯ – ЕТИЧНИ, РЕЛИГИОЗНИ И ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ

Н. Щерева-Николова

Факултет по обществено здраве, Медицински университет – София

CONTRACEPTION – ETHICAL, RELIGIOUS AND FINANCIAL ASPECTS

N. Shtereva-Nikolova

Faculty of Public Health, Medical University – Sofia

Резюме:	<p>Прилагането на контрацептивните средства представлява съзнателна намеса в естествения процес на фертилитета. Те са широко разпространени в световната общност. Различните методи на контрацепция позволяват на хората да упражняват пълен контрол върху репродуктивната си способност и размера на семейството, без това да нарушава сексуалния им живот. Цел на настоящата разработка е да се разгледа контрацепцията като метод за възпрепятстване на забременяването и произтичащите от това етични, религиозни и финансови въпроси. В настоящата статия въпросите, свързани с контрацепцията, се представят в три аспекта: етичен, религиозен и финансов. Те могат да се разгледат най-общо в две направления – противници и привърженици на контрола върху репродукцията. Описани са и етичните въпроси, свързани с употребата на контрацептивните средства от подрастващите младежи и девойки. Етичните въпроси, произтичащи от контрацепцията, по никакъв начин не се ограничават само до здравния статус на индивидите. Увеличеното използване на контрацептивните средства е допринесло за едно ново разбиране на сексуалния контакт, семейството и идеята за отговорно родителство. Това са фактори, които имат голямо значение за икономическата устойчивост на всяко семейство и социалното развитие на обществото и държавата.</p>
Ключови думи:	етични аспекти, контрацепция, семейство, сексуален живот, планирана репродукция
Адрес за кореспонденция:	<i>Д-р Наталия Щерева-Николова, дм, Катедра „Медицинска етика и право“, Факултет по обществено здраве, Медицински университет, 1527 София, ул. „Бяло море“ № 8, e-mail: nshtereva@gmail.com</i>
Summary:	<p>The application of contraceptives is a conscious intervention in the natural process of fertility. They are widespread across the global community. Different methods of contraception allow people to exercise full control over their reproductive ability and family size without prejudice to their sex life. The purpose of this paper is to consider contraception as a method to prevent pregnancy and discuss the resultant ethical, religious and financial issues. In this paper issues related to contraception were presented in three aspects: ethical, religious and financial. The debate generally takes place between opponents and supporters of birth control. The ethical issues associated with the use of contraceptives by adolescent boys and girls were described. Ethical problems arising from contraception are in no way limited to the health status of individuals. Increased use of contraceptives has contributed to a new understanding of sexual contact, family, and the idea of responsible parenthood. These are factors that are important to the economic stability of every family and social development of society and the state.</p>
Key words:	ethical aspects, contraception, family, sexual life, planned reproduction
Address for correspondence:	<i>N. Shtereva-Nikolova, M. D., Faculty of Public Health, Medical University, Bg – 1527 Sofia, 8, Bialo more St., e-mail: nshtereva@gmail.com</i>

ВЪВЕДЕНИЕ

Контрацепцията, наричана още противозачатие и контрол на плодовитостта, представлява методи и средства, използвани с цел предотвратяване на нежелана бременност. Думата контрацепция произхожда от латинската дума *contracept*, което означава "срещу зачеване". Според схващането на съвременната наука контрацепцията не е защита от нежелана бременност, а е съхранение на женското здраве или пътя за раждане на здраво бебе тогава, когато жената пожелае.

Човекът е използвал контрацептивни методи, за да предотврати бременност още от самото начало на своето съществуване. Необходимостта от контрол на раждаемостта е довела до създаването на разнообразни мерки за защита. Някои от методите за контрацепция, които са се използвали в първобитното общество, съществуват и днес. Исторически са описани техники още от древността за управление на възпроизводството (Египет, Индия и др.), но ефективните и безопасни методи стават достъпни едва през XX век. Историята на презервативите може да се проследи далече в миналото. Те са създадени основно с цел предпазване от болести. Едно от най-големите постижения на 20-и век е откриването на контрацептивната таблетка. През 1935 г. е синтезиран етинилестрадиолът – естрогенът, който влиза и в състава на съвременните таблетки. По-късно през 60-те години е синтезиран от Джераси първият активен през устата гестаген. Така през 1960 г. се появява на пазара първият контрацептив, Еновид. Той е притежавал високи дози от хормоните, което било причина за поява на странични ефекти. Днес контрацептивната таблетка е един от най-използваните методи за предпазване от бременност в развитите страни поради високата си ефективност против нежелана бременност, даваща свобода и право на избор на жената кога и колко деца да роди [17]. Някои култури умишлено ограничават достъпа до средства за предпазване от забременяване, защото считат, че това не е желателно от религиозна, морална и политическа гледна точка.

Цел на настоящата разработка е да разгледаме контрацепцията като метод за възпрепятстване на забременяването и произтичащите от това етични, религиозни и финансови въпроси.

ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА КОНТРАЦЕПЦИЯТА

Контрацептивните техники са причина за възникване на различни етични дилеми. Те могат да се разгледат най-общо в две направле-

ния – противници и привърженици на контрацепцията. Според противниците на контрацептивните средства мотивите са следните:

– Контрацепцията е изначално грешна, защото е:

✓ неестествена – естественото последствие от сексуален контакт е раждането на дете и не е редно чрез контрацепция да има намеса в естествения ход на вселената;

✓ насочена срещу живота – животът е фундаментално добър и ако се използват контрацептиви, то се предотвратява появата на нов живот, което е насочено срещу живота и е неморално;

✓ форма на аборт – тук спадат употребата на хормонални контрацептиви, които предотвратяват загнездването на вече оплодената яйцеклетка;

✓ разделя секса от репродукцията.

– Контрацепцията има лоши последствия за хората, защото:

✓ носи рискове за здравето – основно това се осъществява по два начина: чрез страничните ефекти на продуктите и чрез увеличаване на сексуалните контакти и партньори, което от своя страна може да повиши вероятността за заразяване със сексуално преносимо заболяване и разпространение на тези болести в обществото;

✓ може да доведе до обезлюдяване – в днешно време това твърдение ни се струва доста странно и дори безсмислено, но за населението от 1800 г. и 1900 г. това е било особена грижа.

– Контрацепцията води до "неморално поведение", защото:

✓ улеснява хората да правят секс извън брака;

✓ води до широко разпространение на сексуална неморалност и поведение;

✓ позволява на хората (дори и на женените семейни двойки) да правят секс само за удоволствие.

Привържениците на контрацепцията смятат, че има много положителни причини и че е правилно да се позволи на различните двойки да осъществяват контрол на раждаемостта. Ето някои от тях:

– Зачитане на човешките права

✓ Уважението към автономността на личността е основен етичен принцип. Решаването на всяка морална дилема предполага рационалната личност да взема самостоятелно своите решения, независимо и неприкосновено. В медицинската практика пациентът е автономна личност, която има своя ценностна система и религиозни убеждения, способна е да осмисля

получената информация, да взема решения и да носи отговорност за тях [1].

– По отношение на здравето

✓ намалява броя на възможните аборти [15];

✓ контрацепцията дава възможност на жените, чието здравословно състояние би било застрашено от евентуална бременност, да имат сексуални контакти [7];

✓ използването на презервативи, помага за предотвратяване на полово предавани болести и HIV.

– Ползи за семейството:

✓ предотвратява зачеването на деца, които едно семейство не може да издържа;

✓ дава възможност на семейството да планира броя на децата и предотвратява появата на нежелани деца [9];

✓ подобрява брака, защото двойките може да имат нормални сексуални контакти, без да се притесняват от възможна бременност.

– Ползи за жените:

✓ Насърчава се равенството между половете и автономията на жените [7];

✓ жените трябва да имат правото да избират дали искат, или не да имат деца, защото бременността и отглеждането на децата засягат жените много повече от мъжете;

✓ всяко ограничение на контрола на раждаемостта е сексуална дискриминация;

✓ дава се възможност на жените да имат сексуална активност като мъжете;

✓ всяко ограничение на контрола на раждаемостта е отричане на правото на жените на сексуална автономия;

✓ без контрацепция една жена може да забременява често и така да стане икономически зависима от партньора си;

✓ дава възможност на жените да продължават да имат сексуални контакти, ако здравето им състояние е застрашено от евентуална бременност.

– Демографски ползи:

✓ възможност населението на света да се контролира. По този начин се защитават околната среда и ресурси, причинени от свръхпопулацията и се съдейства за намаляване на бедността.

Много хора смятат, че това е съмнителна полза и посочват, че по-справедливото използване на ресурсите на света ще бъде по-добър начин за намаляване на бедността, както и по-екологичното поведение ще бъде по-добър начин за защита на околната среда.

РЕЛИГИОЗНИ АСПЕКТИ НА КОНТРАЦЕПЦИЯТА

Религиозните привърженици се различават значително по своите виждания за контрол на раждаемостта. Някои вярващи смятат, че собствените им мнения относно използването на методи и средства за контрол на раждаемостта се различават от вярванията, възприети от лидерите на тяхната вяра. Ето как различните религии възприемат средствата и начините за контрол на раждаемостта.

Християнство

Сред християнския свят днес има голямо разнообразие от позиции спрямо контрацепцията.

Православна църква

В своето християнско етично учение Православната църква поставя въпросите за контрацепцията винаги в контекста на проблематиката на семейната нравственост и ги обвързва с етичния принцип на отговорното родителство.

От християнска гледна точка употребата на съвременни контрацептивни средства се отнася предимно към областта на лична нравственост и морална преценка на съвестта на отделните вярващи и техните семейства. Ортодоксалната църква с някои свои аспекти има по-широко отношение и към някои важни въпроси на обществения морал, като сексуалното образование и възпитание на подрастващите, здравни проблеми и профилактика на определени болести, предавани по полов път, въпроси на семейното планиране, демографски проблеми и др. [3].

Зачитайки свободата на съвестта и неприкосновеността на личната духовна сфера на живот на всеки вярващ, а също и свещения характер на християнския брак и достойнството на благословения от Бога брачен съюз, основан върху съпругеската любов, представителите на Църквата не се намесват директно и непредпазливо с общозадължителни предписания и норми, които биха имали ограничен и казуистичен характер.

Въпреки това Църквата счита за свой пастирски дълг да напомня на вярващите християни и да се обръща към будната им християнска съвест с духовно напътствие при избора и решението за употребата на подобни средства. Най-вече става дума за особеностите на някои противозачатъчни средства и медикаменти, чийто ефект предизвиква абортивно действие и при употребата им се навлиза в областта на съзнателното и преднамерено прекъсване на заченат живот.

Римокатолицизъм

Католическата църква се противопоставя на изкуствената контрацепция и сексуалните контакти извън контекста на семейното планиране. Това убеждение датира от първите векове на християнството. Позволените сексуални контакти трябва да бъдат свързани само със създаване на потомство. Единствената позволена форма за контрол на раждаемостта е въздържанието. Много западни католици изразяват значително несъгласие с позицията на Църквата относно контрацепцията. Според American Enterprise Institute 78% от католиците смятат, че католическата църква следва да им позволи да използват средства за контрол на раждаемостта [18, 19]. Но все пак има позитивно отношение към естествената контрацепция предвид отговорността на родителите към поколението – двойката трябва да има толкова деца, за колкото може да се грижи и да възпитава като добри християни.

Ватиканът продължава и до днес да има голямо влияние върху политиката на САЩ по отношение на проблема с нарастването на населението и неограничения контрол на раждаемостта.

В резултат на изпълнение на политиката от 2009 г. по програма „Грижа за здравето на Америка на достъпни цени“ Министерството на здравеопазването и човешките ресурси е разработило закон, който изисква здравните застрахователи да включат контрацепцията към здравната застраховка. Промяната е влязла в сила от 1 август 2012 г. Това е отбелязано като победа в сферата на здравеопазването на президента Барак Обама [18].

Протестантство

Англиканската църква през 1930 г. на конференция в Ламбет разглежда контрацепцията като приемлива в някои случаи. Настоящите протестантски нагласи относно контрола на раждаемостта са представени в следните четири групи:

- привърженици, които разглеждат контрола на раждаемостта и природното семейно планиране като погрешно;
- втора група приемат съвсем естествено семейното планиране;
- трета група, която приема разумното използване на широка гама контрацептиви;
- четвърта група, самоопределяща се като „живот без деца“.

Междувременно някои протестантски движения, като например „Фокус върху семейството“, виждат използване на контрацепцията извън брака като насърчение за разврат.

Индуизъм

Не съществува забрана за контрол на раждаемостта в индуизма, което говори за възможно семейното планиране. Размерът на семейството трябва да е съобразен с личните възможности и тези на средата. Индусите приемат, че е задължение да имат семейство по време на живота си. Dharma (учението на религиозни и морални кодекси на индусите) подчертава необходимостта да се действа в името на доброто на света. Въпреки че плодородието е важно, зачеването на повече деца, отколкото могат да бъдат отгледани, се третира като нарушение на Ахимса (ненасилствени правила за поведение). Тъй като Индия има плътна популация, голяма част от дискусиата за контрол на раждаемостта е фокусирана върху въпроса за пренаселеността на територията.

Ислям

Коранът не прави никакви изрични твърдения относно морала на контрацепция, но съдържа насърчения за създаване на потомство. Пророкът Мохамед също е заявил "да се женят и размножават". От времето на Мохамед и неговите спътници и последователи е известна практиката на прекъсване на половия акт, което е една от формите на контрол на раждаемостта използвани и до днес. Контрацепцията е оправдана по здравни и икономически причини, както и за запазване качеството на семейството. При съгласие от двете страни на мъжа и жената може да се използват методи за контрол на раждаемостта, но при следните условия:

- Методът не трябва да доведе до трайно безплодие;
- Методът не трябва по друг начин да навреди на тялото.

Юдаизъм

Еврейската гледна точка за контрол на раждаемостта в момента варира между трите клона на юдаизма.

• Според *православния клон*, използването на контрол на раждаемостта е възможно, но при определени обстоятелства, например когато двойката вече има две деца. Когато православните еврейски двойки обмислят използването на контрацептиви, те обикновено се консултират с равин, който оценява необходимостта от намеса и кой метод е за предпочитане от религиозна гледна точка.

• *Консервативният клон* на юдаизма насърчава членовете си да следват традиционните еврейски възгледи за контрол на раждаемостта; по-склонен е да се позволят по-големи

изключения по отношение на употребата на контрацептиви и така да са в рамките на съвременното общество.

- *Реформаторският клон* на юдаизма като цяло е най-либерален по отношение на контрола на раждаемостта и позволява на отделните негови последователи да използват собствена си преценка за това какви, ако има такива, методи за контрол на раждаемостта биха пожелали да използват.

Като цяло според юдаизма благоденствието на майката е на централно място и контрацепцията се подкрепя при кърмещи жени за защита на живота на кърмачето.

Будизъм

По принцип будизмът насърчава възпроизводството, тъй като колкото повече хора има, толкова повече имат шанс да достигнат Нирвана (духовно състояние, в което всички страсти и емоции са уталожени – край на страданието). В същото време семейното планиране е допустимо за предотвратяване на лично, икономическо и социално страдание.

ФИНАНСОВИ АСПЕКТИ НА КОНТРАЦЕПЦИЯТА

Въпросът с възпроизводството на населението е част от националната политика на всяка отделна страна. Това е свързано с ресурсите на отделната страна и поради тази причина има разработки за неговото управление [2]. Използването на контрацептиви в развиващите се страни е намалило броя на смъртните случаи при майките с 40% (през 2008 г. са предотвратени около 270 000 смъртни случая) и би могло да се предотврати до 70%, ако се посрещне напълно нуждата от контрацептиви [4, 8]. Чрез удължаване на периода между отделните бременности, предпазването от бременност може да подобри изхода при раждането и оцеляването на децата. В развиващите се страни доходите на жените, техните активи, телесно тегло, образованието и здравето на децата им се подобряват при по-добър достъп до контрацептиви. Предпазването от нежелана бременност, която като последствие води до опасен за здравето аборт, увеличава икономическия растеж. Той се влияе от по-големия брой жени, които участват като работната сила и от по-малкия брой деца, които трябва да се издържат [12]. Това води до по-ниското потребление на дефицитни ресурси.

Една от икономически най-ефективните здравни интервенции е семейното планиране чрез използване на модерни средства за контрол на

раждаемостта [6, 16]. Според изчисления на ООН за всеки похарчен долар са спестени от два до шест долара. Тези спестени разходи се свързват с предотвратяване на нежелани и непланирани бременности и органичаване разпространението на болести, предавани по полов път.

Към 2012 г. общите медицински разходи, свързани с бременност, раждане и грижи за новороденото в САЩ възлизат средно на 21 000 \$ за естествено раждане и 31 000 \$ за раждане с цезарово сечение [13]. За едно дете, родено през 2011 г., едно средностатистическо американско семейство ще похарчи около 235 000 \$, за да го отгледа до 18 год. [11].

Към 2012 г. 57% от жените в детеродна възраст искат да избегнат забременяване [7]. Около 222 млн. жени обаче не са имали възможност за достъп до контрацептивни средства, като 53 млн. от тях са в Субсахарска Африка, а 97 млн. – в Азия. Това води до 54 млн. непланирани бременности и около 80 000 смъртни случая годишно. Причината много жени да нямат достъп до средства за контрацепция донякъде се дължи на това, че много държави ограничават достъпа по религиозни и политически причини, а за това допринася и бедността. Заради ограничаващите закони срещу абортите в Субсахарска Африка много жени се обръщат към лица, извършващи нелегални аборти при нежелана бременност, което води до 2-4% опасни аборти всяка година.

КОНТРАЦЕПЦИЯ ПРИ ПОДРАСТВАЩИ

При юношите съществува по-голям риск от неблагоприятни последици от бременността [5]. Цялостното сексуално образование и достъпът до контрацептиви намалява честотата на нежелана бременност в тази възрастова група. Бременността в ранна юношеска възраст и по-специално сред по-младите тинейджъри крие по-висок риск от неблагоприятни последици, включително преждевременно раждане, ниско тегло на новороденото и детска смъртност. В САЩ 82% от бременностите при жените на възраст между 15 и 19 год. са непланирани [10]. Подробното сексуално образование и достъпът до контрацептиви са ефективни по отношение намаляване броя на случаите на забременяване сред тази възрастова група.

Особени етични проблеми възникват пред лекаря в случаите на предписване на контрацептиви на подрастващи. Резервите са свързани с представата, че употребата им може да насърчи ранния и безразборен полов живот. От друга страна, ако лекарят откаже да предпише

подходящо контрацептивно средство на непълнолетно момиче, много е вероятно то да потърси друг лекар или да се снабди от друг източник с не най-подходящите за възрастта и здравето си състояние средства. Следователно в тези случаи е необходимо водещо да бъде съображението да се действа в интерес на здравето на лицето.

В някои щати на САЩ, Холандия и др. законодателно е въведено правото на лекаря да прилага средства против забременяване на „еманципирани малолетни“, които самостоятелно се обръщат към лекаря с искане, без да е необходимо съгласието на родителите [10, 14]. Основание за такива законови разпоредби е обстоятелството, че от страх да кажат на родителите си, такива малолетни са застрашени да останат без защита при тежки последици на сексуалния живот.

Утвърдено е схващането, че при непълнолетните и малолетните водещо правило е да се предписва средство, съобразено с риска за здравето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Контрацептивните медикаменти представляват съзнателна намеса в естествения процес на фертилитета. Някои от средствата имат и бариерна функция и са приветствани като отговор на международни проблеми като полово предавани инфекции, вкл. СПИН. Хормоналните контрацептиви се считат за удобен и ефективен метод за планиране на появата на деца в семейството. Въпреки това последиците от широко разпространената употреба на противозачатъчни може би не са толкова ясни. Изтъкват се множество медицински въпроси относно механизма им на действие. Хормоналните контрацептиви идват със собствените си странични явления и рискове за здравето (тромбоемболизъм, алергии, хормонални нарушения). Някои от тях остават все още неизвестни като дългосрочните странични обременености.

И все пак, етичните въпроси, произтичащи от контрацепцията по никакъв начин не се ограничават до въпросите на здравето. Увеличеното използване на контрацепция е допринесло за едно ново разбиране на сексуалния контакт, семей-

ството и идеята за планираното и отговорно родителство. Това са фактори, които имат голямо значение за икономическата устойчивост и социалното развитие на обществото и държавата.

Библиография

1. Воденичаров, Ц., С. Попова, Медицинска етика, С., 2010
2. Воденичаров, Ц., В. Нишева, Л. Гатева, Хр. Живкова, М. Стойчева, Н. Петрова и М. Александрова. Ръководство по медицинска етика. С., ГорексПрес, 1997, 98-107.
3. Нушев, К. Биоетични проблеми на контрацепцията, 6 окт. 2005, достъпно на адрес: <http://dveri.bg/>
4. Ahmed, S. et al. Maternal deaths averted by contraceptive use: An analysis of 172 countries. – *Lancet*, **380**, 2012, № 9837, 111-125.
5. Black, A. Y., N. A. Fleming et B. S. Rome. Pregnancy in adolescents. – *Adolescent medicine: state of the art reviews*, **23**, 2012, № 1, 123-138, xi.
6. Canning, D. et T. P. Schultz. The economic consequences of reproductive health and family planning. – *Lancet*, **380**, 2012, № 9837, 165-171.
7. Carr, B. et al. Giving women the power to plan their families. – *Lancet*, **380**, 2012, № 9837, 80-82.
8. Cleland, J. et al. Contraception and health. – *Lancet*, **380**, 2012, № 9837, 149-156.
9. Family planning: a global handbook for providers: evidence-based guidance developed through worldwide collaboration. Rev. and Updated ed. Geneva, Switzerland, WHO and Center for Communication Programs, 2011.
10. Lavin, C. et J. E. Cox. Teen pregnancy prevention: current perspectives. – *Curr. Opin. Pediatr.*, **24**, 2012, № 4, 462-469.
11. Lino, M. Expenditures on Children by Families, 2011. United States Department of Agriculture, Center for Nutrition Policy and Promotion. Miscellaneous Publication, 2012.
12. Marnach, M. L., M. E. Long et P. M. Casey. Current issues in contraception. *Mayo Clinic proceedings*. – *Mayo Clinic*, **88**, 2013, № 3, 295-299.
13. Rosenthal, E. American way of birth, costliest in the world. *New York Times*, June 30th, 2013.
14. Rowan, S. P., J. Someshwar et P. Murray. Contraception for primary care providers. – *Adolescent medicine: state of the art reviews*, **23**, 2012, № 1, 95-110, x-xi.
15. Singh, S. et J. E. Parroch. Adding It Up: Costs and Benefits of Contraceptive Services: Estimates for 2012, New York, Guttmacher Institute, United Nations Population Fund. June 2012.
16. Tsui, A. O., R. McDonald-Mosley et A. E. Burke. Family planning and the burden of unintended pregnancies. – *Epidemiol. Rev.*, **32**, 2010, № 1, 152-174.
17. <http://www.ladypill.com>
18. <http://bg.wikipedia.org/>
19. <http://www.bbc.co.uk/>

Постъпила за печат на 5 февруари 2014 г.